

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

Постовойтової Світлани Олександрівни

«Великий поліфонічний цикл як композиційно-драматургічна цілісність

(на матеріалі фортепіанних творів

українських композиторів ХХ — початку ХХІ століття)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво

Дисертація Світлани Олександрівни Постовойтової присвячена складним проблемам концепції «великий поліфонічний цикл», її історії, специфіці і сучасним художнім рішенням. Сама проблематика функціонування поліфонічних форм в ХХ — на початку ХХІ століття видається надзвичайно складною, особливо в аспекті трансформації мови, еволюції поліфонічних прийомів і самої фуги. Інше розуміння композиторами поліфонічного розвитку створює новий контекст для усвідомлення нового етапу поліфонічного мислення.

Треба підкреслити, що в українському музикознавстві надто мала кількість робіт, яка присвячена теоретичним проблемам сучасної поліфонії і фуги, особливо в теоретичному аспекті. Дисертація Світлани Постовойтової як смілива теоретична наукова розвідка, в якій вивчаються великі фортепіанні поліфонічні цикли українських композиторів ХХ – початку ХХІ століття, заповнює цю прогалину і є першою спробою системно подивитися на складні поліфонічні процеси в українській музиці цього періоду. Детальне дослідження циклів «24 прелюдії та фуги» Всеволода Задерацького, «15 концертних фуг» Алемдара Караманова, «34 прелюдії та фуги» Валентина Бібіка, «Модальні прелюдії та фуги in C» Борислава Стронька і «Два поліфонічних цикли» Ігоря Пясковського в аспекті композиційної і драматургічної цілісності значно розширюють досліджений матеріал української музики. Все це дозволяє зробити висновок, що *актуальність і наукова новизна* дисертації є беззаперечною.

Робота містить всі необхідні ракурси висвітлення концепції великого поліфонічного циклу. Світлою Постовойтовою опрацьований великий корпус музикознавчої літератури, що дозволяє їй професійно вирішувати означені наукові завдання, вписати проблеми великого циклу в широкий сучасний поліфонічний контекст композиторських пошуків та їх музикознавчого осмислення. Останнє сьогодні спрямоване на пошук нових методологічних підходів та створення нових теоретичних концепцій, які не тільки узагальнюють аналітичні спостереження над музичним матеріалом українських митців, але й розвивають напрацювання музикознавців, насамперед українських, у царині поліфонічної музики.

Виняткової уваги заслуговують Додатки, особливо «Б» і «В» з нотними прикладами і схемами всіх фуг з аналізованих циклів. Їх можна розглядати як самостійну наукову роботу, яку можна друкувати окремим виданням. Тому практичне значення цієї дисертації важко переоцінити, її варто оформити у вигляді навчального посібника і запроваджувати у навчальний процес.

Алгоритм вибудови структури тексту дисертації відбиває особливості об'єкту роботи. Дослідження спрямоване від теми фуги до фуги, далі від фуги до малого поліфонічного циклу, і, нарешті, до великого поліфонічного циклу.

У *Розділі 1* «Великий поліфонічний цикл: історичний та теоретичний аспекти» досліджено історичні передумови становлення жанру великого поліфонічного циклу, розглянуто формування фуги і прелюдії як складових малого поліфонічного циклу

Підрозділ 1.3 «Великий поліфонічний цикл в аспекті формування цілісності. Аналітичний алгоритм» присвячений теоретичним проблемам великого поліфонічного циклу. Авторка тут надає власне визначення означеному поняттю: «великий поліфонічний цикл розуміється жанр поліфонічної музики, що являє собою багаторівневу систему, в якій на основі множинних функціонально-сміслових зв'язків всі структурно-інтонаційні

елементи об'єднуються в композиційно-драматургічну цілісність та реалізують масштабний індивідуальний композиторський задум» (с.44).

Також в цьому підрозділі власне розроблений алгоритм аналізу великого поліфонічного циклу. Світлана Постовойтова спирається в своєму дослідженні на теорію Віктора Москаленка, що дає змогу коректно поєднати композиційні і драматургічні моменти. На підґрунті цієї теорії авторка виводить аналітичний алгоритм дослідження великого поліфонічного циклу від рівня тематизму через особливості композиції та форми фуги, а також образно-драматургічний розвиток, через наявність зв'язку всередині малого поліфонічного циклу до взаємодії прелюдій / фуг у рамках малих поліфонічних циклів та до композиційної та драматургічної ідеї, які обумовлюють цілісність циклу. Таке визначення означеного алгоритму, а також схема 1.4, створюють основні засади для аналізу циклів, які враховують і поліфонічну специфіку, і композиційну цілісність твору.

Розділ 2 — «Тема як структурно-інтонаційне *initio* фуги». На перший погляд, формулювання розділу як «тема як ... *initio* фуги» може сприйматися як тавтологічне, але саме таке формулювання найбільш точно відображає специфіку функціонування теми в фузі, з одного боку, і з іншого, вписує поліфонічну тему через формулу *i:m:t* в широке коло загальнотеоретичних проблем тематизму в гомофонно-гармонічній музиці. Це також є надзвичайно важливим для даного ракурсу роботи, тому що тема фуги є джерело розвитку і основою структури форми. В свою чергу фуга є основним елементом малого поліфонічного циклу, і далі у взаємодії малих циклів відіграє панівну роль у створенні цілісності великого поліфонічного циклу.

У підрозділі 2.1 «Поняття теми фуги у теоретичному музикознавстві» представлений ґрунтовний аналіз літератури про тему фуги, історичний огляд і різні концепції розуміння теми фуги. На підставі огляду пропонується власне розуміння теми фуги «як інтонаційно-структурного імпульсу, стимулу, від якостей якого залежить весь подальший розвиток та становлення фуги» (с. 51).

Підрозділ 2.2 «Основні параметри теми фуги та їх характеристика» сфокусований на взаємодії теми і фуги в різних аспектах. Показовим тут є величезна кількість прикладів з аналізованих творів. Так само побудований і наступний третій розділ. Такий синтез теоретичного матеріалу і конкретних прикладів стає стилістичною ознакою тексту цієї дисертації, а теоретичні положення набувають дидактичної наочності як в підручниках чи посібниках. В подальших підрозділах другого розділу розглядаються питання взаємодії теми з іншими складовими фуги, а також специфічні поліфонічні риси розвитку теми у фузі.

У **Розділі 3** «Фуга — концептуальний центр малого та великого поліфонічних циклів» авторка детально досліджує структуру і розвиток у фузі. В підрозділі 3.1 створені дефініції таких понять, як «структура фуги», «технологічний сюжет», «композиція фуги» і «форма фуги», що окреслюють логічну систему розвитку і формотворення в фузі, яка стає основою для аналізу контрапунктичних, імітаційних і структурних параметрів фуг обраних циклів. Світлана Постовойтова зауважує: «Виявивши композиційні особливості кожного окремого компонента фуги та перетворень теми, дослідивши внутрішній розвиток фуги, проаналізувавши технологічний сюжет, розглянувши процеси утворення композиції та формотворення фуги зазначимо: — всі елементи фуги, кожен з них має велику палітру виражальних можливостей, складаються у «фугоутворювальний комплекс»; — взаємодія елементів фуги — симбіотичний процес, в якому всі елементи співпрацюють в умовах багаторівневої структурної організації; — характер взаємодії елементів визначає перебіг «подій», зумовлює утворення композиції та закладає основу формотворення та драматургії фуги» (с. 122-123).

Розділ 4 «Великий поліфонічний цикл: індивідуальні композиторські проєкції» — аналітичний, в ньому проаналізовані великі поліфонічні цикли українських композиторів: «24 прелюдії та фуги» В. Задерацького, «15 концертних фуг» А. Караманова, «34 прелюдії та фуги» В. Бібіка, «Модальні

прелюдії та фуги in C» Б. Стронька і «Два поліфонічних цикли» І. Пясковського. Світлана Постовойтова в даному розділі виводить критерії взаємодії малих циклів між собою, з урахування стильової особливості композиторів: «каталогічність (Б. Стронько); контрастність // конфліктність співставлення (А. Караманов); внутрішній розподіл по образних групах, що включають декілька малих циклів у єдину групу (В. Бібік); формування єдиної драматургічної лінії розвитку за певним, авторським задумом (В. Задерацький, І. Пясковський)» (с. 124). Це дає авторці підстави коректно дослідити кожний з циклів і в стильовій різноманітності проявити специфічні риси великого поліфонічного циклу і як концепції, і як жанру.

Всі аналітичні нариси свідчать про високий професійний рівень і яскраву обдарованість Світлани Постовойтової.

У **Висновках** підсумовано результати роботи і визначено перспективи вивчення такого складної концепції як великий поліфонічний цикл.

Складна проблематика даної роботи створює ситуацію наукової дискусії і викликає велику кількість питань, які далеко виходять за межі дисертаційного дослідження, і спонукає музикознавчу думку на подальше осмислення окресленої проблеми. Обмежимося двома питаннями:

1. В аналізі циклу «34 прелюдії та фуги» В. Бібіка Ви переконливо розкриваєте взаємозв'язок між фугами. Прелюдії грають велику роль в малих циклах і часто стають матеріалом інтермедій у фугах. Чи проявляється на рівні великого циклу взаємодія між прелюдіями, якщо так, то яким чином?
2. В Додатку ля-мінорна Фуга з циклу «24 прелюдії та фуги» В. Задерацького представлена двома схемами. Друга, мотивна, виділяється своїм оформленням. Для чого це потрібно і чи можна такий тип схем застосувати до інших (в тому числі неаналізованих в роботі) фуг?

Підсумовуючи, зауважимо, що робота Світлани Олександрівни Постовойтової — перспективне теоретичне дослідження, яке розвиває складну музикознавчу проблему поліфонічного мислення у ХХ – ХХІ століття, сучасної фуґи та великого поліфонічного циклу. Варто ще раз підкреслити інноваційний потенціал заявленої концепції, яка має всі підстави кваліфікуватися як нове слово в українській поліфонічній науці.

Пропонована дисертація **Постовойтової Світлани Олександрівни** *«Великий поліфонічний цикл як композиційно-драматургічна цілісність (на матеріалі фортепіанних творів українських композиторів ХХ — початку ХХІ століття)»* розширює контекст сучасного музикознавства як цілком самостійне дослідження, що відзначається оригінальністю і новизною. Робота має значну практичну цінність. Наукові публікації за темою дисертації в повному обсязі відтворюють основні положення роботи і не мають порушень академічної доброчесності. Отже, дисертація відповідає всім необхідним вимогам МОН України, а її авторка **Світлана Олександрівна Постовойтова** заслуговує присвоєння наукового ступеня доктора філософії з спеціальності 025 – Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії музики
Національної музичної академії України
ім. П. І. Чайковського

Жарков О. М.